

Исхрана болесника у Варошкој и Градској болници у Београду

Светлана Стојановић¹, Јелена Јовановић-Симић²

¹Висока здравствена школа струковних студија у Београду, Београд, Србија;

²Медицинска школа, Београд, Србија

КРАТАК САДРЖАЈ

Корени оснивања болничких установа код Срба сежу до 12. века, када су основане болнице у Хиландару (1199) и Студеници (1207). Београдска варошка болница основана је 1841. године и до 1881. је имала статус градске и околне болнице, након чега је Законом о чувању народног здравља трансформисана у Општу државну болницу. Београђани су општинску болницу поново добили 1935. године, када је основана Градска болница на Звездари, тадашњем Булбулдеру. Истражујући развој болничке исхране општинских болница Београда, сазнале смо да је од самог почетка рада Варошке болнице постојала свест о њеном значају, месту и улози у свеобухватном лечењу болесника. Болничка исхрана је, и поред познатих знања као делова медицинских доктрина одређених временских периода, често била условљена ограниченим болничким буџетом и под ударима различитих друштвених кретања и ратних дешавања.

Кључне речи: београдске болнице; болничка исхрана

УВОД

Корени оснивања болничких установа код Срба сежу до дванаестог века, када су основане болнице у Хиландару (1199) и Студеници (1207). Болнице су постојале и при другим манастирима на тлу српске државе током средњег века. Података о болницама након пада Србије под турску власт релативно је мало, али се помиње болница у Нишу у контексту да је у исту зграду 1878. године смештена Велика нишка војна болница. За време аустријске окупације (1717-1738. и 1789-1793) у Београду је постојала цивилна болница на Дорћолу [1].

Током деветнаестог века у Србији је основано неколико болница. Хатишерифом из 1830. године дозвољено је оснивање болница у Србији, али је пре тога (1826) Јеврем Обреновић основао болницу у Шапцу. У годинама које су уследиле болнице су основане и у Пожаревцу (1831), Великом Градишту (пресељена из Пожаревца 1832), Свилајнцу (1832). Војна болница у Пожаревцу основана је у јануару 1837. године, а према наводима Станојевића [2], војна болница у Београду постојала је 1836.

У овом раду приказан је развој болничке исхране у општинским болницама у Београду и описани су значај, место и улога које је исхрана у то време имала у свеобухватном лечењу болесника.

ОСНИВАЊЕ ВАРОШКЕ БОЛНИЦЕ

Одлуком Народне скупштине од 31. маја (12. јуна) 1837. године основан је „Фундус школски и шпитаљски”, који је раздвојен на два фонда – школски и болнички 1841. Исте године је, након вишегодишњих припрема, основана Градска болница у Београду, као и посебан фонд за њу. Подаци о томе налазе се у „Новинама србским” [3], где се наводи: „Данас на Теодорову суботу установило је и завело је Обштество београдско, по височајшијем

одобрењу и дозвољењу, у вароши својој шпитаљ за бедне, оскудне и сиромашне болнике.” За смештај болнице општина је добила кућу Аранђела Јовановића, а за првог „тутора и руководиоца” изабран је члан Управитељства вароши Београда Никола Х. Селаковић. Прилози за фонд београдске болнице свакодневно су стизали, што је редовно објављивано у „Новинама србским”.

Иако је било предвиђено да болница почне с радом најкасније до Ђурђевдана, то се изгледа није догодило ни до краја 1841. године. Са сигурношћу можемо, међутим, да тврдимо да је болница радила у првој половини 1842. године јер је у њој, према извештају градског лекара Карла Белонија од 16. јуна 1842. године, „седам оздравило, два отпуштено, четири умрла, осам старих налазећих се и двадесет једно ново, свега двадесет девет у шпитаљу налазећих се лица има, о којима тутори трошкове на рачун фонда шпитаљског воде”. У болници су лечени болесници свих узраста и оба пола, а гледано према социјалном статусу, било је највише слугу, што се одржало неколико деценија.

За данашње појмове необична је чињеница да болницом није управљао лекар; штавише, болница није ни имала свога лекара, већ се, одлуком градских власти, лечењем болесника бавио градски лекар (варошки физикус). Таква ситуација задржала се до именовања првог управника Варошке болнице др Јована Валенте 1865. године [4]. Стално присутно лице у болници био је послужитељ, који је ипак често морао да одсуствује због разних набавки у граду за потребе болнице, што се истичало као проблем, јер су болесници тада остављани без икаквог надзора и помоћи [5].

Бригу о приходима и расходима болнице водили су тутори, које је такође поставила општинска власт. Слабости болничке организације и недостатак особља истакнути су већ 1842. године, када је наглашено да би у болницу морали да се приме сви страдалници, „а не само они што би иначе

умрли на улици”, али да би у том случају требало да буде више особља, као и „један вешт у кувању теова и медицине лаборант” [6]. До изградње наменске зграде за болницу 1868. године београдска општина је имала великих проблема и са смештајем болнице, а за ту сврху су у неколико наврата изнајмљиване приватне куће које су све биле неподесне за ту намену.

ИСХРАНА БОЛЕСНИКА У ВАРОШКОЈ БОЛНИЦИ

Подаци о исхрани болесника у Градској болници доста су оскудни. На основу доступних докумената и чињенице да су у болници лечени грађани о којима није имао ко да се стара извесно је да је од почетка рада болнице у њој била организована и исхрана болесника, као и да је постојала брига у вези са снабдевањем исправном пијаћом водом. Тако се већ 1840. године помиње да се у кући Аранђела Јовановића, која је била предвиђена за болницу, налазе две кухиње [7]. У писму које је градски лекар Константин Гадеш упутио Управи вароши Београда 1850. године међу многим недостацима тадашње болничке „куће” наводи се и да је „кујна малена, у јадном стању, при проходу и мртвачкој комори налазећа се преко авлије”, а да „према да има бунара, добре (воде) доста нема” [8]. Старање о употреби исправне пијаће воде потврђује и документ о набавци инвентара за Варошку болницу од 12. маја 1856. године у којем се наводи да је потребно у раније достављеном списку потрештина за болницу начинити измене и набавити: „уместо 4 легена тенећке, коју лако рђа вата и такове изједе, да се 4 од добро печене земље набаве, а тако и канте, и уместо ибрика 2 за воду, да се 4 тестије купе, нарочито и због тога, што вода у судовима од тенећке стојећи рђави и шткодљив мирис и укус вата и издаје, уместо 12 плака такође за воду потребни, да се 12 од појаче сорте чаша набави” [9].

Квалитет хране и количина порција у болници вероватно су били одређени болничким буџетом који је деценијама био скроман, али је, са друге стране, постојала свест о томе да је исхрана важан део медицинског лечења оболелих. Како су лекари који су лечили болеснике били школовани на европским универзитетима, сигурно је да су и на пољу болничке исхране настојали да примене доктрине које су постојале у то време у свету. Тако се, на пример, исхрана болесника још у осамнаестом веку у Немачкој сматрала веома важном, а у великој берлинској болници Шарите професор Мицел саставио је детаљан мени који је садржавао јела као што су јагњетина у вину и соку од лимуна, говедина, телетина и перад. У појединим периодима месо је сервирано чак два пута дневно, али је ипак било и периода када је храна била слабог квалитета а порције мале, што је углавном зависило од расположивих материјалних средстава [10].

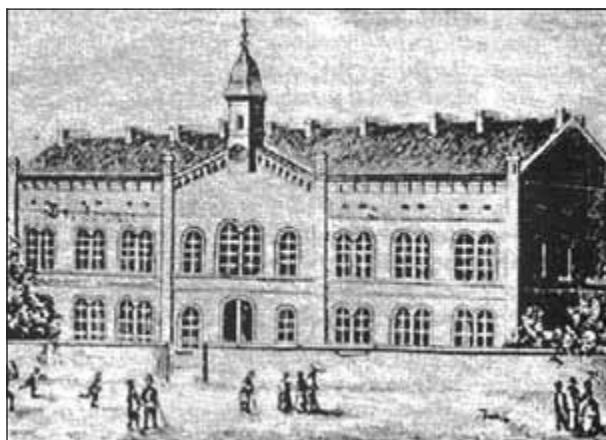
С обзиром на то да нема података о исхрани у београдској болници током прве две деценије њеног рада, могли би да нам буду од помоћи наводи о исхрани у болницама у другим градовима у истом периоду, на пример у Сенти. У тамошњој болници, у периоду 1834-

1861. године, оброци су се припремали од намирница које је болница добијала као помоћ „у натури” (пшеница, кукуруз, пасуљ, кромпир, лук, мак, воће, поврће итд.), а јеловник се састојао од хлеба, „прежгане супе”, чорбе од меса, порције меса са сосом и варива [11].

Ослањајући се на податке о исхрани Београђана у деветнаестом веку, можемо да претпоставимо које су намирнице могле да буду заступљене у исхрани болесника Варошке болнице. Свакако су то биле разне врсте хлеба и проја, а од млечних производа слатко и кисело млеко. Од поврћа се највише користио купус, затим паприка и пасуљ, а нешто мање кромпир. Најзаступљеније месо било је овчје, затим козје и говеђе, а за време поста, на који се обраћала нарочита пажња, јеле су се разне врсте риба [12]. С обзиром на сталне финансијске тешкоће болнице, тешко би ипак било претпоставити да је исхрана болесника у првом периоду рада болнице била богата и разноврсна.

Године 1868. Варошка болница је усељена у нову зграду у тадашњој Видинској улици, на Палилули (данас седиште Српског лекарског друштва), у којој су услови за смештај, лечење и негу болесника били далеко бољи него дотада (Слика 1). Према речима др Јована Валенте, првог управника болнице, болесници су тек тада били „раздељени по родовима болести”. У болници су постојала четири одељења: Женско одељење (28 постеља), Одељење за тешке унутрашње болести (28 постеља), Одељење за хирургијске спољашње болести (30 постеља) и Одељење за хроничне хирургијске болести (28 постеља). Две мање просторије са по три кревета биле су одређене за оболеле од „прилепчивих” и „очињих” болести. На средини свакога одељења била је „соба где ручавају болесници који могу ходати” [13]. Храна се на одељења доносила из кухиња које су се налазиле у сутерену зграде, а према речима др Валенте, мана зграде и „немила ствар” је то што се „задај из кухиња у подземном кату осећа горе несносно” [14].

Шездесетих година деветнаестог века болничка храна је била подељена на „обична јела” (лака порција, половина порције, четвртина порције и цела порција) и „особена јела” (винска чорба, кувано воће, четвртина кокошке или пилета, једно јаје, винско сирће, печење,

Слика 1. Зграда Варошке болнице у Београду (данас седиште Српског лекарског друштва)
Figure 1. Building of the “Town” hospital in Belgrade (today the central office of the Serbian Medical Society)

резанца, млеко, сутлијаш, вино, црна кафа). Лака („танка“) порција састојала се од литре запржене чорбе, коју је болесник добијао увече, и од пола литре говеђе чорбе за ручак и вечеру. Четвртина („фртаљ“) порције састојала се од 100 грама белог хлеба дневно и 40 грама куваног воћа. Половина порције била је такође подељена на три оброка: за доручак болесник је добијао 100 грама запржене чорбе и 50 грама белог хлеба; за ручак „литру“ обичног хлеба, 100 грама говеђе чорбе, 25 грама меса и 40-60 грама зелени или варива, а за вечеру исту количину говеђе чорбе, зелени и 50 грама обичног хлеба. Целу порцију чинили су „пола оке“ запржене чорбе и литра обичног хлеба за доручак, затим пола оке хлеба, пола оке говеђе чорбе, 50 грама говеђег меса и 40-60 грама зелени или варива за ручак, а за вечеру литра обичног хлеба, пола оке говеђе чорбе, 50 грама говеђег меса и зелени, исто колико и за ручак. Током 1867. године највише је сервирано половина порције (7.980), затим целих порција (5.344), па четвртина порције (4.635), а најмање тзв. танких порција (2.187) [15]. На основу ових података може се закључити да је исхрана болесника била детаљно планирана и доста добра. Из Протокола наредби лекарских види се да су априла 1869, у време Ђурђевдана, готово сви болесници добили по јаје, млеко, печење и вино, а иначе је више од половине болесника добијало млеко, а око трећине црну кафу. Резанци и сутлијаш су давани ређе, осим понеким данима [16]. Јаснија слика о прописаним дијетама могла би се имати да су уз имена болесника наведене и дијагнозе њихових болести, што, нажалост, није био случај. Од помоћи, међутим, могу да буду годишњи болнички извештаји. Тако се у извештају за 1868. годину наводи да су лечена укупно 974 болесника, од којих је највећи број боловао од „грудних болести“ (јектика, запаљење беле цигерице) и од „болести утробе“. Просечан број болесничких дана у истој години износио је 19 [17].

Болнички мени је састављао управник болнице др Јован Валента, који је имао посебна интересовања за област хигијене, која су до пуног изражаја дошла када је постављен за професора хигијене на Великој школи 1871. године. Он је још 1864. године објавио књигу „Наука о чувању здравља“, у којој се у поглављима „О рани“, „О пићу“ и „Управа у јелу и пићу“ налазе и подаци о исхрани болесника. Ту се наводи да је за исхрану изнурених болесника којима је желудац слаб најбоље младо месо од кокоши и голуба, као и телеће, јагњеће и прасеће. Млеко и сурутка препоручивани су оболелима од јектике и костобоље, млађеница онима који болују од запаљења, сирово јаје болесницима од жутице, а сирово жуманце са шећером и вином изнуреним болесницима. За „тешке болеснике као у врућици и свим запаљењима“ сматрано је да је воће најбоља храна, нарочито кувано на пари [18].

Верујемо да је болничка исхрана током деветнаестог века била заснована и спровођена управо на препорукама тадашњих светских ауторитета у области хигијене, односно неге болесника. Године 1877. Валента је објавио и књигу „Наука о чувању здравља – Храна“, а почетком осамдесетих година, појавили су се и прево-

ди Еризманове „Хигијене – науке о здрављу“ и Билротове књиге „Како ваља неговати болеснике у кући и болници“. Према Еризману, „грозничавим“ болесницима је требало давати лаку храну уместо да се остављају сасвим без хране или да им се даје чиста месна чорба, што је некада била пракса. Утицај на побољшање апетита и олакшање варења сматрало се да имају говеђа чорба, вино и засмочци (месни екстракти). За реконвалесценте се препоручивала тзв. цела порција у којој су хранљиве материје биле заступљене у следећем односу: 85 грама беланчевина, 80 грама масти и 300 грама угљених хидрата [19]. Теодор Билрот у својој књизи наводи да се појмом дијететике сматра „избор удевне хране“ и да „храњење код болесника има неке извесне границе“. Према његовом мишљењу, „ислабели и оболели болесник (се) мора вратити готово к дечијој храни и детињским навикама“. Добрим је сматрао храњење реконвалесцената на сваких сат или два супом од голуба, кокошке или телетине, уз мало „теја са цвибаком“, а никако није препоручивао давање „супе од говеђине, воловског репа или корњаче“ којој су додати зачини [20]. Извесно је, дакле, да су управници београдске болнице на основу оваквих препорука одређивали дневну дијету за сваког болесника понаособ. Расподелу хране из болничких кухиња до трпезарија на одељењима и до болесничких соба вршили су послужитељи, а касније болничари и нудиље, који су хранили и непокретне болеснике.

Београдска болница је под називом Болница вароши и округа Београда постојала до 1881. године, када је одредбом Закона о чувању народног здравља трансформисана у Општу државну болницу. Београђани су се и даље лечили у истој згради, али општина није располагала сопственом болницом до оснивања Градске болнице 1935. године.

ОСНИВАЊЕ ГРАДСКЕ БОЛНИЦЕ

„Уређена као неки амерички санаторијум, Градска болница је добила најлепше признање и од страних стручњака“, навео је др Стеван Поповић [21], а Милорад Симовић је сматрао да се „без скромности може да каже да она спада у ред најмодернијих у Европи“ [22].

Градска болница, задужбина Николе Спасића, као јавна болница била је у прво време предвиђена за лечење само интернистичких болесника [23] са сто постеља [24]. Никола Спасић, познати београдски трговац, један је у низу задужбинара Јужносрбијанаца у Београду из чије заоставштине су, сем Градске болнице, подигнути и дом стараца у Књажевцу и болнице у Курманову и Крупњу [25]. На његово доброчинство подсетио је у свом надахнутом говору поводом предстојећег отварања Градске болнице, обраћајући се члановима Градског већа, градоначелник Влада Илић, али је упутио и позив „имућним грађанима нашим, који не могу својим средствима да зидају велике задужбине, да нам у мањој мери, али по сиромашне болеснике од животске важности“, помогну [26]. Многи су се одазвали, како појединци својим прилозима, често у по-

мен својим покојним сродницима, тако и банке, установе за осигурање и реосигурање и приватне фирме [27]. Одазвала се позиву и Задужбина Николе Спасића и, поред поклона Општини у висини од 180.000 динара намењених за набавку инструмената и осталог материјала за новоподигнуту Градску болницу [28], дала је и новчане прилоге [29, 30].

Освећење Градске болнице обавио је патријарх Варнава 16. септембра 1935. године [27], а предата је на употребу београдском грађанству 1. децембра исте године, када је свечано отворена. Међутим, рад са болесницима је почео тек 1936. године, када је болница потпуно опремљена [31]. За шефа Првог унутрашњег одељења и в.д. управника болнице изабран је др Синиша П. Илић, специјалиста за унутрашње болести и дотадашњи примаријус Опште државне болнице, а за шефа Другог унутрашњег одељења др Милош Секулић, специјалиста за унутрашње болести и дотадашњи асистент Опште државне болнице [32].

Пред Други светски рат један од највећих елабората у Београду био је онај о градњи нове Градске болнице на Ташмајдану. Планирана изградња ове болнице поделила је општинске лекаре. Наиме, једни су били за централну болницу, док су други били за децентрализацију болничке установе. Ово веома важно питање требало је да се разматра током зиме 1940/1941. године и по доношењу коначне одлуке да се крене с реализацијом, до које никада није дошло [33].

ИСХРАНА БОЛЕСНИКА У ГРАДСКОЈ БОЛНИЦИ

Правилником Градске болнице је, између осталог, регулисано да се болнички трошкови за лечење у њој наплаћују према класи у којој болесник лежи. Тако су болнички трошкови у трећој класи били 25 динара, у другој 40 динара, а у првој 80 динара дневно, док су таксе за интервенције, лекове, завојни и остали материјал болесници плаћали у износу од 10% према класи у којој леже. Право на бесплатно лечење у Градској болници имали су чланови београдске општине који су своје сиромашно стање доказивали уверењем, као и нечланови који су живели у Београду дуже од пет година [23]. Почетком маја 1940. године одлучено је да се у складу с кретањем цена животних намирница могу кориговати цене болничких трошкова за све три класе [34].

Када је реч о исхрани болесника, остало је забележено да је у првим годинама рада болница донела одлуку да сама набавља брашно и пече хлеб за своје потребе. Хлеб је болесницима био сервиран исечен у fine танке парчиће. Болесник је могао да поједе онолико парчића колико му је било потребно, није било отпадака и много „растура“ у хлебу. Такође је у околним селима стока купована и тамо клана, а Општини се само плаћала „аренда“. Због тога је „телећи фрикандо“ у Градској болници стајао свега осам динара, док је у Општој државној коштао 16. Нижим ценама оброка Градска болница је конкурисала Општој државној болници и многи приватни болесници радије су се одлучивали за лечење у њој. Ово је трајало све док се један моћни

одборник Општине, који је био касарин, није побунио против тога да болница сама набавља и коље стоку за себе, тако да јој је то убрзо и забрањено. Иначе, месо и производи од меса чувани су у посебној хладњачи, а постојале су и хладњаче за млеко и млечне производе, те воће и поврће. Ове хладњаче за болничку кухињу купљене су захваљујући „болничком фонду“, тако да су се намирнице набављале за 15 дана, а служиле су и за чување леда [31].

Не може се са сигурношћу тврдити каква је заиста била исхрана болесника, али за разјашњење можда могу да помогну подаци о исхрани болесника сремскомитровачке болнице. Наиме, у овој болници су се 1922. године дијете разврставале на празну, специјалну и пуну, док су већ 1931. постојале: фебрилна, лака, четвртина, половина, цела и специјална дијета. Тако је тзв. фебрилна дијета садржавала 250 грама млека, док је лака имала 100 грама земичке, 25 грама зелени, 25 грама пиринча или гриза за супу. Говећа супа се давала за ручак, а цела дијета је садржавала 700 грама хлеба, 250 грама меса, 400 грама поврћа, 250 грама млека, с тим да је лекар по потреби могао да препише и земичку. Болесници из првог разреда су у тој болници добијали 800 грама хлеба, 400 грама меса и пола литра црног вина на дан [35]. Узимајући у обзир то да је у овом периоду већ формирана јединствена држава, али свакако и поредећи цене лечења болесника у сва три разреда, може се закључити да је исхрана могла бити углавном по истим принципима [35].

Одмах по окупацији Градска болница је реквирирана за немачке потребе [36], а број постеља је смањен због измештања појединих делова болнице у околна села [31]. Свакако да је на исхрану болесника у ратном периоду утицала општа несташица животних намирница која је владала у то време, јер је већ у лето 1941. године уведена „рационисана исхрана“ становништва. Потрошачким картама првобитно је било предвиђено издавање 400 грама хлеба дневно, 200 грама меса недељно и 500 грама уља месечно, што је касније више пута смањивано. Ипак, ни тај минимум намирница није био загарантован, а шећер, кафа и чај нису ни коришћени [36]. Проблеме везане за исхрану болесника непосредно по завршетку Другог светског рата одражава и податак да су болесници тадашњег Трећег грудног одељења Градске болнице добијали храну из народне кухиње која је тада отворена у близини кафане „Лион“ [31].

Педесетих година двадесетог века, с оснивањем наставних база Медицинског факултета (хирургија и интерна медицина), почиње нови период у развоју Градске болнице [31]. Повећање капацитета, броја запослених, усавршавање и усвајање нових дијагностичких и терапијских метода пратило је и унапређење планирања и организовања исхране болесника, са свим својим специфичностима. Тако је у време прославе тридесет година постојања болничка кухиња припремала око 900.000 оброка годишње, примењивало се 14 дијета, а запослен је и један дијететичар [31]; већ седамдесетих година запослена су два дијететичара и један јеловничар [37]. На пракси у болничкој кухињи и на појединим одељењима налазили су се студенти Више педа-

гошке школе за економику домаћинства [37]. Школовање кадра који се бави исхраном почело је 1965. године на Одсеку за исхрану Више педагошке школе за економику домаћинства [38] (данас Висока здравствена школа струковних студија у Београду). У време прославе пола века постојања болнице, у оквиру Клиничког института за социјалну медицину, превенцију и хигијенско-епидемиолошку заштиту развијена је и Служба дијететике са два запослена дијететичара и једним јеловничаром [39].

ОСНОВНЕ ОДЛИКЕ ПЛАНИРАЊА И ОРГАНИЗАЦИЈЕ ИСХРАНЕ БОЛЕСНИКА КБЦ „ЗВЕЗДАРА“

Клиничко-болнички центар „Звездара“ је израстао из Градске болнице и као такав је настављач њене традиције. У оквиру овога центра постоји и Служба за организацију, планирање и медицинску информатику, која обухвата Одсек за дијететику и исхрану болесника, са вишим дијететичарем нутриционистом (ВДН) на челу. Поред њега, запослено је још двоје дијететичара нутрициониста.

За исхрану болесника планирана је 31 дијета и све имају своју ознаку (бројчану или бројчано-словну). Неке од тих дијета су и елиминациона дијета, дијета код болесника који се хране сондом, дијета сиромашна протеинима, дијета са 60 грама протеина, дијета за дијабетичаре, као и комбинована (дијабетес-нефритис, дијета без глутена), али се могу израдити и оне по налогу (дијета код Кронове болести и сл.). Дијету, која се уписује у „Терапијску листу“, одређује ординирајући лекар на одељењу. Укупан број и врста дијете на сваком болничком одељењу уписују се у „Листу за требовање хране са болничких одељења“, што је заправо налог Одсеку за дијететику и исхрану болесника за планирање и спровођење одговарајуће исхране болесника. Подаци с ове листе са свих болничких одељења КБЦ сумирају се на листи „Бројно стање болесника“, у чијем су првом реду ознаке свих актуелних дијета са додатком специјалне, која се такође припрема у зависности од планиране дијетотерапије. На основу ове листе сагледава се број обеда и број одређених дијета по одељењима, што у великој мери олакшава планирање исхране болесника. То у свакодневном раду значи да ВДН на основу ових, на први поглед једноставних, података планира врсту исхране болесника (број обеда, врсту и количину намирница). За сваку дијету посебно, на листи означеној као „Јеловник“, јеловничар према постојећим нормативима прерачунава, уз стручни надзор и контролу ВДН, број обеда и намирнице, док колоне које се на овој листи односе на врсту исхране попуњава ВДН. Ова листа садржи збирне податке за све планиране дијете целог КБЦ и на основу ње издаје се листа „Налог магацину за требовање намирница за исхрану“. Посебан део је рубрика Измене, која омогућава корекције требовања условљених бројем и потребама болесника. Обрачуне обавља јеловничар, намирнице издаје магационер, прима их главни кувар, а све стручно надзире, одобрава и контролише ВДН.

Како КБЦ „Звездара“ припада павиљонском типу болнице, централна кухиња представља посебно крило комплекса у Прешевској улици 31 (раније улица Рифата Бурџевића 31). Централна болничка кухиња је наменска и има три нивоа. У оквиру првог нивоа налазе се: магацин животних намирница са складишним просторијама, савремена комора за чување намирница и просторија за механичку, грубу обраду намирница. У магацину животних намирница намирнице се складиште одвојено, у зависности од своје врсте. Чување намирница, у складу с потребама, може бити у преткомори хладне коморе на температури од +4°C и комори за дубинско замрзавање на температури од -18°C. У посебној просторији обавља се механичка, груба обрада намирница, које се после овакве обраде наменским лифтом допремају у централни део, где се настављају фина и термичка обрада. На другом нивоу су просторије за фину обраду намирница, термичку обраду и дистрибуцију хране. На овом нивоу су и одвојене просторије за техничку обраду меса (месара) и просторија за припрему посластичарских и пекарских производа, перионица црног посуђа, где се поред прања обавља и обавезна дезинфекција посуђа. У централној кухињи нема укрштања тзв. чистих и прљавих линија.

Припремљена храна се на одељења која су у склопу истог комплекса односи наменским лифтом, а на одељења која нису повезана с централном кухињом превози се наменским возилима за транспорт хране у термос-посудама. У оба случаја храну на одељењима преузимају сервирке и односе у дистрибутивне кухиње. Сервирке врше порционисање и расподелу хране по листама које су унапред утврђене под надзором медицинске сестре. Покретни болесници обеђују у болничким трпезаријама, док оброке за непокретне болеснике сервирке разносе на колицима по болничким собама. Посуђе и прибор враћају се истим колицима у дистрибутивну кухињу, где се врше прање и дезинфекција белог посуђа.

Овако организована исхрана болесника обавља се по тзв. класичном принципу. Таблет-систем који се примењује на Војномедицинској академији у Београду и у болници у Пироту [40], иако планиран, није уведен. Увођење таблет-система са свим својим предностима је економски оправдано уколико болница располаже са више од 250 кревета [40], што је случај са КБЦ „Звездара“, али како је ово болница павиљонског типа, његово спровођење би било отежано. У будућности најприхватљивији начин организовања болничке исхране могао би да буде кетеринг.

ЗАКЉУЧАК

Највећи напредак на пољу болничке исхране у двадесетом веку остварен је у домену планирања и организације, а реализован оснивањем посебних служби с ангажовањем стручних кадрова и перманентним усвајањем и применом знања из области савремене дијетотерапије.

ЛИТЕРАТУРА

- Ranković JD. Prva bolnica u Beogradu. Beogradske opštinske novine. 1938; LVI:305-7.
- Stanojević V. Najstarije bolnice u Beogradu. Godišnjak grada Beograda. 1969; VII:175-95.
- Novine srbske VIII, 1841; No. 8: subota, 22. februar.
- Arhiv Srbije. Fond Ministarstva unutrašnjih dela – Sanitetsko odeljenje (u daljem tekstu AS. MUD-S) Registar za 1865. Pismo Uprave varoši Beograda od 15. 05. 1865. o izboru dr Jovana Valente za lekara varoške bolnice.
- Istorijski arhiv Beograda. 1847; Fond Uprave grada Beograda (u daljem tekstu IAB-UGB), FV, sign. 1265. Molba varoškog fizikusa dr Vagnera Upravi varoši Beograda.
- IAB-UGB. F II, sign. 373. Iz prepiske Početeljstva pravosuđa i prosvetljenija i Uprave varoši Beograda 21. 03. 1842.
- Kupovanje kuće i placu za varošku bolnicu. Kultura – Zdravstvo i socijalno staranje. In: Prpa B. Živeti u Beogradu 1837-1841. Beograd: Istorijski arhiv Beograda; 2005. p.384.
- AS MUD-S. 185;1 F I, sign. 81.
- Nabavka inventara za varošku bolnicu. Kultura – Zdravstvo i socijalno staranje. In: Prpa B. Živeti u Beogradu 1837-1841. Beograd: Istorijski arhiv Beograda; 2005. p.412.
- Schutta SH. History of the Charite of Berlin. Available at: www.charite.de/ch/neuro/locales-charite/geschichte.html-72k-.
- Čurčić M. Šta znamo o najstarijoj bolnici na Pivarevom gruntu. In: Istorijski arhiv Beograda. Available at: www.zetna.org.yu-zek-konyvek-14-a3.html-10k.
- Knežević S. Ishrana beogradskog stanovništva u prošlosti. Godišnjak grada Beograda. 1958; V:213-8.
- Valenta J. Vidovdan, Beograd, br. 47; 02. 03. 1869.
- Valenta J. Vidovdan, Beograd, br. 45; 28. 02. 1869.
- Valenta J. Pogled na beogradsku bolnicu. Beograd: Državna štamparija; 1868. p.16.
- IAB-UGB. Beogradska bolnica. Protokol naredbi lekarskih. 1869.
- Valenta J. Vidovdan, br. 53; 09. 03. 1869.
- Valenta J. Nauka o čuvanju zdravlja – preveo iz češkog dela Zdrawowjedja od dr. Kodima i po potrebama našeg naroda umnožio i sastavio Dr. Jovan Valenta. Beograd: Državna štamparija; 1864. p.47-158.
- Erizman F. (uz saradnju prof. Petenkofera i dr-a Šustera). Preveo Dr. Laza Paču. Izhrana. In: Higijena – Nauka o zdravlju. Beograd: Kraljevsko-srpska državna štamparija; 1882. p.207-95.
- Bilrot T. Preveo D. Gerasimović. Hranjenje i dijeta – završna reč. In: Kako valja negovati bolesnike u kući i bolnici. Beograd: Kraljevsko-srpska državna štamparija; 1882. p.369-83.
- Popović S. Beograd u svetlosti socijalnog staranja. Beogradske opštinske novine. 1939; LVII(8):435-6.
- Budžetska diskusija (budžet za 1938/1939). Beogradske opštinske novine. 1938; LVI(4):323-34.
- IAB. Zapisnik odluka Gradskog veća grada Beograda. 1935; IV knjiga. XXVI Redovna sednica Gradskog veća Opštine grada Beograda. 25. oktobar 1935. Pravilnik Gradske bolnice O. br. 39100; p.412-3.
- Podizanje gradske bolnice. In: 50 godina Kliničko-bolničkog centra „Zvezdara“ 1935-1985. Beograd: Kliničko-bolnički centar „Zvezdara“; 1986. p.6-7.
- Gapić T. Zadužbine južnosrbijanaca u Beogradu. Beogradske opštinske novine. 1939; LVIII(11):681-6.
- IAB. Zapisnik odluka gradskog veća grada Beograda. 1935; III Knjiga. XVI Redovna sednica gradskog veća opštine grada Beograda. 17. maj 1935. p.31-121.
- Muzejska zbirka KBC „Zvezdara“ (fotokopija članka). Svečano otvaranje nove Gradske bolnice u Beogradu. Beogradske opštinske novine. 18. 09. 1935. p. 549-50.
- IAB. Zapisnik odluka gradskog veća grada Beograda. 1935; V knjiga. XXVIII Redovna sednica gradskog veća opštine grada Beograda. 29. novembar 1935. p.7-118.
- IAB. Zapisnik odluka gradskog veća grada Beograda. 1937; I knjiga. IV Redovna sednica gradskog veća opštine grada Beograda. 27. mart 1937. p.33-108.
- IAB. Zapisnik odluka gradskog veća grada Beograda. 1937; II knjiga. XII Redovna sednica gradskog veća opštine grada Beograda. 17. decembar 1937. p.298-442.
- 30 godina Gradske bolnice. Beograd: Gradska bolnica; 1967.
- IAB. Zapisnik odluka Gradskog veća grada Beograda. 1935; IV knjiga. XXIII Redovna sednica Gradskog veća Opštine grada Beograda. 30. avgust 1935. O. br. 32666. p.150-2.
- Lukić Đ. Građevinska delatnost u Beogradskoj opštini – Radovi Arhitektonskog Otsaka u toku 1940. godine. Beogradske opštinske novine. 1940; LVIII(11-12):892-6.
- IAB. Zapisnik odluka Gradskog veća grada Beograda. 1940; II knjiga. V Redovna sednica Gradskog veća Opštine grada Beograda. 9. maj 1940. Dopuna glave 6 Pravilnika Gradske bolnice. II br 3975. p.100.
- Marinković F. Bolnica između dva svetska rata 1918-1941. In: Marinković F, editor. Bolnica u Sremskoj Mitrovici (1824-2002). Sremska Mitrovica: Zdravstveni centar Sremska Mitrovica; 2002. p.45-52.
- Bogdanović R, editor. Njemačka okupaciona uprava u Beogradu 1941-1945 (sa osvrtom na centralne okupacione komande i ustanove za Srbiju, Jugoslaviju i Balkan). Beograd: Istorijski arhiv Beograda; 1979.
- 40 godina Kliničke bolnice grada Beograda (1935-1975). Beograd: Klinička bolnica grada Beograda; 1976.
- Trbović B. Obrazovanje stručnjaka za ishranu nekada i sada, u cilju poboljšanja kvaliteta života. Udžbenik i savremena nastava. Zbornik radova povodom 50 godina rada Zavoda za udžbenike. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva; 2007. p.341-50.
- 50 godina u službi zdravlja. 50 godina Kliničko-bolničkog centra „Zvezdara“ Beograd 1935-1985. Beograd: Kliničko-bolnički centar „Zvezdara“; 1986.
- Mitrović V. Organizacija ishrane bolesnika u stacionarnoj zdravstvenoj ustanovi. In: Nikolić M, editor. Dijetetika. Niš: Medicinski fakultet Univerziteta u Nišu; 2008. p.201-5.

Patients' Diet in "Town" and "City" Hospitals in Belgrade

Svetlana Stojanović¹, Jelena Jovanović-Simić²

¹Belgrade College of Health Studies, Belgrade, Serbia; ²Medical School of Belgrade, Serbia

SUMMARY

The roots of hospital foundation in Serbs date from the 12th century, when the hospitals in the monasteries Hilandar (1199) and Studenica (1207) were established. The "Town" Hospital of Belgrade was founded in 1841, which had the status of town and regional hospital until 1881. After that, it was transformed into a general state-owned hospital based on the Law of National Health Protection. The inhabitants of Belgrade obtained a municipal hospital again in 1935, when the "City" Hospital was founded in Zvezdara municipality, named at that period

Bulbulder. By researching and observing hospital diet development of municipal hospitals in Belgrade, it was concluded that from the very beginning of the „Town“ Hospital functioning there was awareness about its significance, place and role in the overall treatment of patients. Hospital diet, regardless of existing knowledge as the part of medical doctrines of particular time-periods, was often conditioned by limited hospital budgets and under the influence of different social movements and wartime periods.

Keywords: hospitals in Belgrade; hospital diet

Jelena JOVANOVIĆ-SIMIĆ

Medicinska škola, Veljka Dugoševića bb, 11000 Beograd, Srbija

Email: dusimic@nadlanu.com